

УДК: 7.046.3:128:2-284(043.2)

MEMENTO MORI В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ: ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ПАРАДИГМИ

ПОНОМАРЕНКО Марина

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна
el.mari@ukr.net

В дослідженні проведено аналіз творів Danse macabre та Vanitas, об'єднаних темою Memento mori. Доведено, що їх пластичний та образний лад є віддзеркаленням релігійного світосприйняття, як прояву одного із світоглядів, котре домінувало в мистецтві Середньовіччя, Північного Відродження та Реформації.

Ключові слова: *Memento mori, Danse macabre та Vanitas, релігійне світосприйняття, образотворче мистецтво.*

ВСТУП

Образотворче мистецтво віддзеркалює теми, що найбільше хвилюють людину. Одна з них втілена в творах «Memento mori» – короткочасність земного життя, яке незмінно завершується смертю. В мистецтві тема Смерті є позачасовою та стає провідною під час епідемій і воєн, що підкреслює актуальність даного дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз творів мистецтва Danse macabre та Vanitas, об'єднаних темою Memento mori в контексті релігійної парадигми світогляду.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Memento mori перекладається з латині, як «пам'ятай, що маєш померти» [1]. Це – загальна назва для творів різних видів та жанрів, присвячених переживанню страху смерті та його подолання через надію на життя після смерті. Мотиви, що вирішуються в межах теми Memento mori – Danse macabre та Vanitas, мають символічний зміст та особливу іконографію. Алегорична концепція Danse macabre, характерна для середньовічного мистецтва і означає Танок смерті Термін Vanitas ґрунтується на біблійному тексті з Екклізіаста: «Vanitas vanitatum et omnia vanitas», його переклад відомий як «Наймарніша марнота, сказав Проповідник, наймарніша марнота, – марнота усе!» [2]. Семантика цих понять тісно пов'язана.

У пізньому Середньовіччі тему Memento mori розкрито через мотив танцю, відомого в мистецтві Західної Європи як Danse macabre. Іконографія алегоричного образу є зображенням постатей живих (і королі та жебраки) і померлих, об'єднаних спільним танцем (рис. 1). Danse macabre був суворим нагадуванням про неминучість смерті та закликом до покаяння. Причиною стрімкого поширення цього мотиву стала епідемія Чорної смерті в середині XIV

століття та втрати, спричинені Сторічною війною між Францією та Англією (1337–1453 рр.) [3].

Рис. 1. Бернт Нотке. Danse Macabre. 1475 – 1499. Музей мистецтва. Таллінн. Естонія.

Танець смерті втратив свою популярність в епоху Відродження, але тема Memento mori зберігала актуальність, її релігійна парадигма розкрилася у портретному жанрі Північного Відродження. Прикладом є композиція “Посли” (1533 р.), створена Гансом Гольбейном Молодшим (рис. 2). Важливо відзначити, що Гольбейн трансформував традиційну іконографію парадного чоловічого портрета, наголошуючи на темі Memento mori. Особливий погляд, який потрібний для споглядання картини (під гострим кутом), перетворює анаморфозне зображення на першому плані на череп – нагадування про смерть та ілюзорні цінності людського життя.

Рис. 2. Ганс Гольбейн Молодший. Посли. 1533. Національна галерея м. Лондона.

Ідеєю є спосіб подвійного бачення: при прямому погляді на твір для людини, зануреної в рутину побуту, смерть – ілюзорна пляма, на яку не варто звертати увагу. Але при погляді, який передбачає усвідомлення побаченого, все змінюється – смерть перетворюється на єдину реальність, а звичайне життя спотворюється, позбавляється значення, набуваючи характеру фантому та ілюзії. Ця тема посилена атрибутами, серед яких ключове місце займає розкрита книга – збірка гімнів, перекладених німецькою мовою Мартіном Лютером (книга відкрита на псалмі «Врятуй Господи душі наші») та ледве помітне розп'яття в лівому верхньому куту композиції – нагадування про покаяння та спокутування гріхів.

Саме з епохи пізнього Відродження бере початок історія Vanitas. Основою концепції Vanitas стала релігійна доктрина, яка стверджує, що людина не може боротися з неминучим, але може звернутися до Бога та релігії, сподіваючись на життя після смерті. Розквіт Vanitas відбувся у Нідерландах на початку XVII століття. Його розвиток був зосереджений у Лейдені – важливому центрі кальвінізму, який наголошував на повній порочності людства і стверджував жорсткий моральний кодекс [4].

Рис. 3. Якоб де Гейн. Vanitas. 1603.
Музей мистецтва Метрополітен. Нью-Йорк.

Більшість творів Vanitas відноситься до жанру натюрморту і закликає глядача задуматися про швидкоплинність земних досягнень і насолод та покаятися. Відомим прикладом Vanitas є голландський натюрморт, створений Якобом де Гейном у 1603 році (рис. 3).

ВИСНОВКИ

Таким чином, твори мистецтва, виконані за мотивами Danse macabre та Vanitas, об'єднані темою Memento mori та віддзеркалюють релігійний світогляд, що домінував в мистецтві Середньовіччя, Північного Відродження, Реформації. Мова алегорії стала ключовим прийомом втілення цієї теми в різних видах і жанрах образотворчого мистецтва; протягом багатьох віків склалась стійка іконографія творів Memento mori, в котрій основою образної структури є символічний зміст зображення.

ЛІТЕРАТУРА

1. René Ostberg. Memento mori. Latin phrase. Encyclopædia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/memento-mori>
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту / пер. Іван Огієнко. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%8F_\(%D0%9E%D0%B3%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE\)/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83](https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%8F_(%D0%9E%D0%B3%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE)/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83)
3. Dance of death. Allegorical concept. Encyclopædia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/dance-of-death-art-motif>
4. Vanitas. Encyclopædia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/vanitas-art>

PONOMARENKO M.

MEMENTO MORI IN THE VISUAL ARTS: FEATURES OF THE RELIGIOUS PARADIGM

The study is devoted to the peculiarities of the religious paradigm in the fine art of Memento mori. As a result of the analysis of the works Danse macabre and Vanitas, it was established that they are the embodiment of a religious worldview, as a manifestation of one of two worldviews – religious and philosophical, which prevailed in different historical times and were reflected in works of art.

Key words: Memento mori, Danse macabre та Vanitas, Religious worldview, Fine arts.